

Posudek disertační práce

Hranice moci. Etika, moc a korupce

Autor: Mgr. Vladimír Fišera

Mezi problémy politického života patří korupce bezpochyby k těm nejzávažnějším a také nejtrvalejším. Dosud se nepodařilo proti ní najít účinnou obranu a rovněž odborné bádání o fenoménu korupce nepřineslo přesvědčivé výsledky. Problematiku korupce je proto nutné nadále zkoumat z nejrůznějších úhlů pohledu. Ve veřejném a mediálním diskurzu o korupci zaznívají nejčastěji hlasy právníků, politologů, ekonomů a sociologů. Velmi málo jsou slyšet filosofové a zejména odborníci na etiku. Z tohoto důvodu je třeba uvítat disertační práci Mgr. Vladimíra Fišery, v níž se ke korupci přistupuje z hlediska aplikované etiky.

Cílem posuzované disertační práce je řečeno s autorem „lépe porozumět tomu, proč politici tak snadno podléhají korupčním příležitostem a také se pokusit ukázat některé cesty, kterými by praktická filosofie mohla přispět k řešení tohoto společenského problému.“ (s. 8). Již z této formulace je patrné, že stranou autorova záběru nezůstávají ani sociální a psychologické mechanismy podporující korupci, a že se tedy odvolává také na výsledky sociologických, politologických a psychologických výzkumů korupčního chování. V interdisciplinárním záběru je možné spatřovat přednost, ale také riziko jisté povrchnosti při přejímání výsledků, k nimž ta která disciplína v dané oblasti dospěla.

Text disertační práce je rozčleněn do šesti kapitol sledujících srozumitelnou výkladovou linku od seznámení s podstatou a formami korupce přes části vztahující k předmětu korupce základní pojmy politické a sociální etiky až po závěrečné úvahy o možnostech omezování tohoto negativního fenoménu veřejného života.

V kapitole 2 autor cituje celou řadu různých vymezení korupce a věnuje pozornost řadě důležitých nuancí, jimiž se tyto definice od sebe odlišují. Zabývá se tak např. otázkou, zda je nutnou podmínkou jevu korupce porušení nějaké povinnosti související s výkonem veřejné role (s. 12, 15). Zůstává však nejasné, jak korupci vymezuje sám autor disertace. Podobně schází jasný závěr výkladu o specifikách politické, systémové a institucionální korupce (s. 17-18). Jde o týž jev, na který se nahlíží z různých stran, nebo o jevy sice příbuzné, nikoli však totožné?

Část 2.8 se zabývá příčinami korupce ze společenskovedního pohledu. Při bližším pohledu se ukazuje, že v ní je spojeno do jednoho celku několik odlišných témat: sociální povaha korupce, vnímání korupce veřejností, politická instrumentalizace boje s korupcí, historické příčiny současné české korupce v komunistickém režimu a v období ekonomické transformace a privatizace atd. Zde by bylo na místě materiál jasněji utřídit.

V části 2.8 nebo už v části 2.7 měly být přiblíženy výsledky aspoň některých mezinárodních šetření korupce a úspěšnosti boje proti korupci v makrosociologickém srovnání (na rozdíl od popularizačně-aktivistického *Indexu vnímání korupce* publikovaného mezinárodní nestátní

organizací Transparency International). K autorům, kteří se tématu věnovali, patří Bo Rothstein, Eric Uslaner nebo Roberta Johnson. Tato literatura poukazuje na určité nadindividuální příčiny korupce – nízká kvalita institucí, nízká důvěra, velké ekonomické nerovnosti –, jež sice jsou svou povahou vzdálené individuálnímu morálnímu jednání, ale měly by být zohledněny při hledání odpovědi na otázku jak korupci překonat nebo aspoň omezit.

Pro etickou reflexi mají nezpochybnitelný význam hlasy z praxe. Autor shrnuje rozhovory o korupci, které vedl s deseti politiky a jedním protikorupčním aktivistou, ve druhé kapitole. Rozhovory jsou užitečné pro lepší porozumění povaze politické korupce v ČR a motivacím, které mohou u politiků spouštět korupční jednání. Bylo by však obtížné z tohoto materiálu odvozovat normativní filosofickou argumentaci, jakou lze v etické práci očekávat především.

V kapitole 4, věnované obecným otázkám sociální etiky, jsou nejpřesvědčivější autorovy výklady vycházející z prací Jana Sokola. Naopak části věnované tématu hodnot se do značné míry opírají o starší literaturu, která byla mezitím ve většině ohledů dovedena dále nebo překonána (autory jako Shalom Schwartz v psychologii, Charles Taylor ve filosofii nebo Anthony Giddens a další v sociologii).

Etika držitelů politické moci či politických elit může být považována za hlavní téma následující, páté kapitoly. Tato kapitola shrnuje známé myšlenky starších politických teoretiků a sociologů (Max Weber, Roberto Michels, Hannah Arendtová nebo Charles W. Mills) o moci a vládnoucích elitách. Autor bohužel nevyužil příležitosti vztáhnout tyto myšlenky na problematiku korupce a s jejich využitím ji důkladněji rozpracovat. Závěrečná pasáž o českých politických elitách je velmi stručná a o svém předmětu neříká prakticky nic. Celá tato kapitola se jeví jako nadbytečná.

Naopak následující kapitola 6, v níž se autor věnuje příčinám a motivacím korupčního jednání politiků, plní v celkovém výkladu podstatnou funkci. Sociálně psychologické téma náklonnosti člověka ke konání zla (Philip Zimbardo, Dan Ariely) je jistě v dané souvislosti relevantní a důležité, ale pochybuji o tom, že autor, který není studentem sociální psychologie, má možnost je dále tvůrčím způsobem sám rozvíjet. Užitečnější pro další vývoje je podle mého názoru druhé hlavní téma této kapitoly. Je jím sociální povaha korupčního jednání (také přítomná u sociálních psychologů v konceptu situační podmíněnosti morálního jednání) či obecněji ukotvení lidské osoby ve vztazích s druhými lidmi. Nejlépe je tento bod objasněn v závěrečné části kapitoly, kde přichází řeč na rozdělení morální odpovědnosti mezi jedince zaujímající konkrétní pozice a role v rámci institucí. Je třeba litovat toho, že autor se morální odpovědnosti lidí jednajících v institucích nevěnoval do větší hloubky a více nevyužil soudobou domácí i zahraniční filosofickou literaturu (s částečnou výjimkou Seumase Millera, z jehož díla však většinou čerpá povrchním způsobem).

Poslední kapitola 7 se zabývá možnostmi potírání korupce. Jelikož o odstraňování korupce nelze mluvit odděleně od příčin korupce, je v této kapitole nemálo prostoru věnováno příčinám a pohnutkám korupčního jednání. Vrací se zde téma specifik morálního jednání politika, tentokrát lépe zpracované než v kapitole 5. Ani tento výklad (ss. 101-105) však nevede k etické analýze situace politika, která by stanovila rozhodující podmínky, jež musí být naplněny, aby jeho jednání mohlo být považováno za korupční nebo naopak. Systematická analýza tohoto druhu se objevuje zejména v části věnované jednání jednotlivce v institucionálním prostředí, která navazuje na

nedávno publikovanou knihu S. Millera. Tuto podkapitolu a dvě následující považuji za přínosné, protože přináší do domácí diskuse nový pohled na věc. Zároveň se však domnívám, že autor mohl být ještě důraznější ve své kritice Millerových myšlenek. Námitky by bylo možné vznést např. proti jednostrannému teleologickému pojetí institucí, proti skutečnosti, že jednotlivec se u Millera zdá být podřízen telosu jedné jediné instituce, nebo proti tzv. individualistické teorii společného jednání.

Podkapitola o tzv. „systémech integrity“ je přínosná tím, že jde o nové a dosud málo známé téma. Byla by však ještě užitečnější, kdyby byla rozsáhlejší a konkrétnější, například by měla obsahovat popis některého v praxi úspěšně vyzkoušeného systému. Naopak jisté otázky vzbuzuje zmínka o tzv. národním systému integrity v ČR na s. 118. Jeho schéma je abstraktní a popisné. Některé jeho údajné pilíře – politické strany, podnikatelská sféra, státní správa – jsou zároveň notoricky známými místy korupce.

Zbývající části kapitoly 7, věnované médiím, veřejnému zájmu, veřejnosti, ekonomickým nerovnostem a financování politických stran, jsou méně přesvědčivé. Vzhledem k tomu, o jak složitých tématech pojednávají, jsou zpracovány příliš stručně a úroveň výkladu je nevyrovnaná.

V závěru disertační práce autor rozlišuje tři oblasti, do nichž lze umístit příčiny systémové korupce, a tedy také postupy vedoucí k jejímu omezení: morální integrita jednotlivých politiků, institucionální prostředí a jednání politika v roli, sociální prostředí včetně hodnot a norem. Za jednu ze zajímavých myšlenek této části považuji „respekt bez podmínek“ (s. 134). Možná však společnost poskytuje respekt skutečně bez podmínek jen zcela výjimečně, ale zato je běžné, že jej poskytuje na základě mylného veřejného obrazu konkrétního politika.

Závěrem dvě poznámky k formální a jazykové stránce práce:

V seznamu literatury není uveden text Josepha Nyeho (1967), z něhož autor čerpá základní definici korupce.

Tvoří-li přímá řeč pokračování souvětí, má být oddělena čárkou nebo dvojtečkou. To se v textu často neděje.

Autor zpracoval téma politické korupce na základě rozsáhlé domácí i zahraniční literatury. Výkladu by podle mého názoru prospěla větší sevřenost a analytická hloubka. Je třeba ocenit, že se jedná o jeden z prvních, ne-li vůbec první pokus v domácí literatuře zpracovat téma korupce z hlediska aplikované etiky.

Disertační práci Mgr. Vladimíra Fišery doporučuji k obhajobě.

V Řevnicích 7. dubna 2018

doc. Marek Skovajsa, Ph.D.